

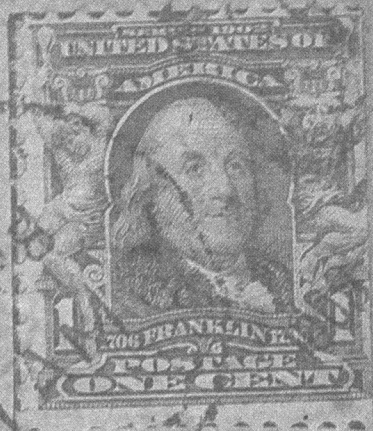
جیمز باست
میسونر هیئت پرسبیتی

ایران سرزمین ائمه

شرح مسافرت و اقامت
۱۸۸۵-۱۸۷۱ م

ترجمه:
نوید فاضل بخششی

به نشر

انتشارات آستان قدس رضوی

سفرنامه

۲۲۹۲

ایران سرزمین ائمه: شرح مسافرت و اقامت ۱۸۷۱-۱۸۸۵م

جیمز باست

ترجمه | نوید فاضل بخشی

نظارت علمی | دکتر محمد باغستانی کوزه گر

طراح جلد و صفحه آرا | پارسا صادقیان

چاپ | اول ۱۳۹۸

شمارگان | ۱۰۰۰ نسخه

قطع | رقعی

چاپ | مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

شابک | ۹۷۸-۹۶۴-۰۲-۲۸۵۰-۰

حق چاپ محفوظ است.
به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

قیمت | ۴۰۰,۰۰۰ ریال

دفتر مرکزی | مشهد، بلوار سجاد، خیابان میلاد ص.پ. ۹۱۳۷۵/۴۹۶۹

تلفن و دورنگار | ۳۷۶۵۲۰۰۸

دفتر تهران | تلفن و دورنگار | ۸۸۹۶۰۴۶۶

نشانی اینترنتی | www.behnashr.com پست الکترونیکی | publishing@behnashr.com

این کتاب ترجمه‌ای است از:

James Basstt. (1886). Persia the land of the hmams

A narrative of travel and residence 1871-1885, New York.

s pays étrangers

N°1

Adresse

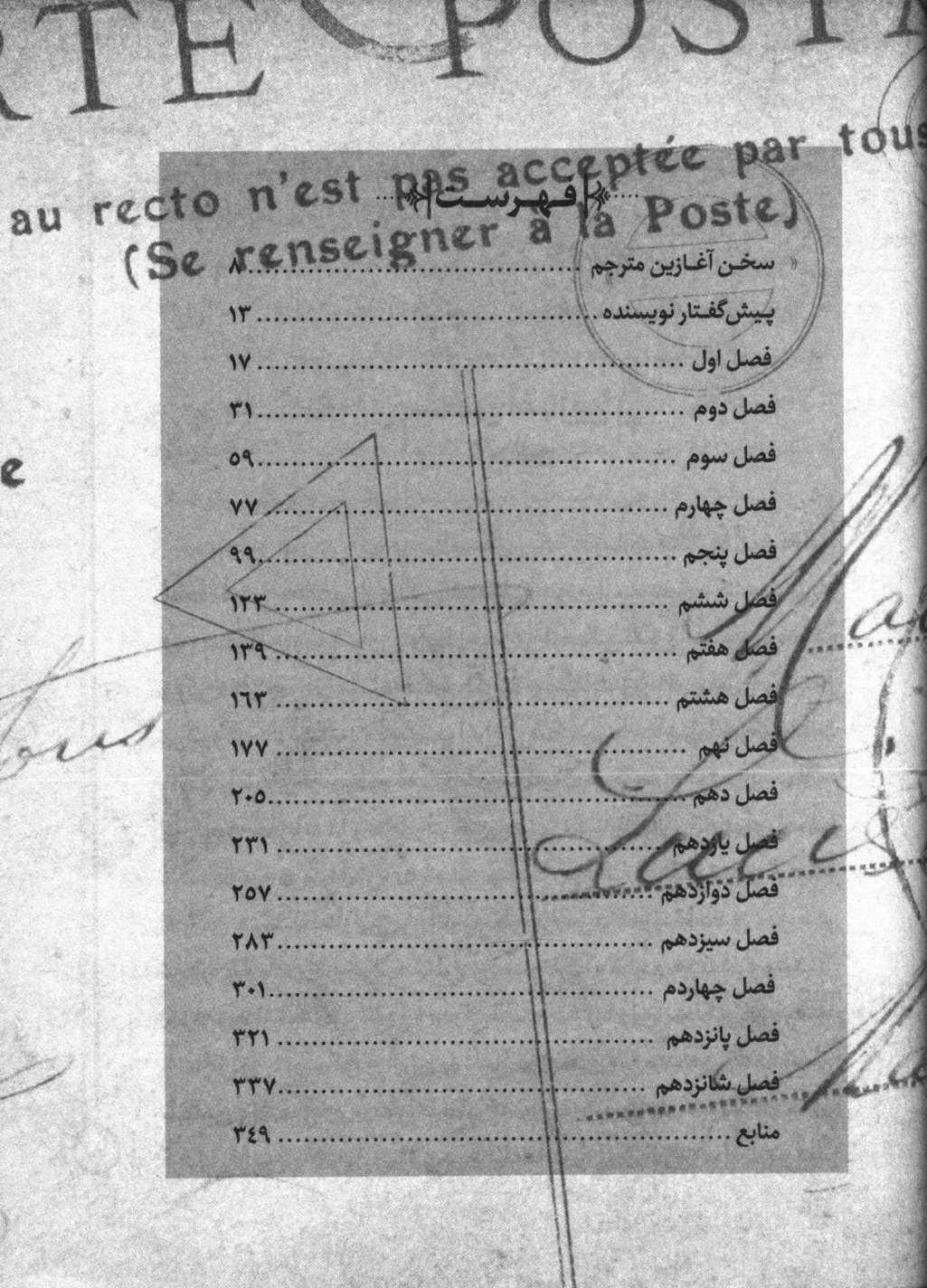
mon sieur

Champanne

E. J. J. J.

le 14 octobre 1917

cochin

au recto n'est pas acceptée par tous
(Se renseigner à la Poste)

۱۳	سخن آغازین مترجم
۱۷	پیش گفتار نویسنده
۳۱	فصل اول
۵۹	فصل دوم
۷۷	فصل سوم
۹۹	فصل چهارم
۱۲۳	فصل پنجم
۱۳۹	فصل ششم
۱۶۳	فصل هفتم
۱۷۷	فصل هشتم
۲۰۵	فصل نهم
۲۳۱	فصل دهم
۲۵۷	فصل یازدهم
۲۸۳	فصل دوازدهم
۳۰۱	فصل سیزدهم
۳۲۱	فصل چهاردهم
۳۳۷	فصل پانزدهم
۳۴۹	فصل شانزدهم
	منابع

سخن آغازین

مترجم

سیاحان خارجی در سفرنامه‌هایی که درباره کشورها نوشته‌اند، صحنه‌های مختلفی از زندگی اجتماعی مردم را به تصویر کشیده‌اند. در این سفرنامه‌ها می‌توان شرایط اجتماعی فرهنگی، نوع آداب و رسوم و گاه ویژگی‌های افراد را مشاهده کرد. اگرچه توصیفات و برداشت‌های سیاحان بی‌کم‌وکاست نیستند و به سبب اغراض شخصی یا سیاسی و نیز اشتباهات و استنباط‌های نادرست، اختلافات و تناقضاتی در آن‌ها وجود دارد، مطالعه این‌گونه سفرنامه‌ها و خاطرات خوبی‌های بسیاری دارد که برای اصلاح یک جامعه می‌توان از آن‌ها سود جست. محققان رشته تاریخ از جمله افرادی هستند که از این نوع آثار بسیار بهره می‌برند؛ زیرا تحقیق و پژوهش درباره هر واقعه تاریخی، مستلزم وجود مدارک و مراجع مختلف و متعددی است و سفرنامه خود مرجع و مدرکی است که تمام ابعاد زندگی یک جامعه را شامل می‌شود. کشور ایران به دلیل دارا بودن موقعیت مهم جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی در دوره قاجار، کانون توجه و رقابت سایر کشورها قرار گرفت. از این رو افراد مختلفی در قالب مأموران سیاسی، جهانگرد و مبلغ

مذهبی با اهداف و انگیزه‌های گوناگون به ایران سفر کردند. این دوره از نظر تعداد سفرنامه‌ها و گزارش‌های مستشرقان، دوره‌ای ممتاز است. گسترش حضور سیاحان خارجی در قرن نوزدهم در ایران، توسعه و فراگیرشدن صنعت چاپ و همچنین پیوستگی دوره قاجار با روزگار ما ازجمله مهم‌ترین زمینه‌هایی است که از یک سو باعث افزایش شمار سفرنامه‌های سیاحان خارجی درباره ایران و از سوی دیگر موجب ماندگاری این آثار و رسیدن آن‌ها به دست محقق امروزی شده است. کتاب حاضر نیز سفرنامه یکی از سیاحان خارجی است که در زمره همین آثار قرار می‌گیرد. در سال ۱۸۳۲ میلادی که هیئت میسیونرها برای بررسی‌های لازم جهت تبلیغ مسیحیت در سوریه، آسیای صغیر، ارمنستان و ایران در کشور آمریکا تشکیل گردید، تصمیم بر این شد که مبلغانی برای ترویج مسیحیت به ایران و میان آسوری‌های ارومیه فرستاده شوند. این میسیون‌ها «میسیون اعزامی نزد نستوری‌ها» نامیده شدند.

در سال ۱۸۷۰م در نتیجه موافقتی که در کشور آمریکا حاصل شد، اداره امور میسیون ایران از هیئت مرکزی میسیون آمریکایی به اداره میسیون‌های خارجی پرزبیتری انتقال یافت و کلیسای پرزبیتری با اعزام میسیونرهای جدید به ایران، مسئولیت پیش بردن فعالیت‌های مسیحی را در نواحی داخلی این کشور بر عهده گرفت. بنابراین در اواخر قرن ۱۹ میلادی، درحالی که خدمات میسیونرها به آسوری‌های ساکن اطراف ارومیه ادامه داشت، توجه اداره میسیون‌های خارجی به نقاط دیگری مانند تهران، تبریز و همدان معطوف شد. ابتدا در همان سال یک نفر مبشر مسیحی آسوری مأوریت یافت که به تهران بیاید و برای توزیع کتاب انجیل، مرکزی در این شهر دایر کند. دو

سال بعد، این اداره آقای جیمز باست (نویسنده کتاب) را مأمور کرد که درباره ایجاد شعبه میسیون در تهران یا همدان مطالعه و نظر خود را بیان کند. او همراه همسر و سه کودک خود در ۲۹ نوامبر ۱۸۷۲م (در دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار) به تهران رسید و پس از بررسی های لازم، تهران را مهم تر و مناسب تر از همدان تشخیص داد. کتاب پیش رو، شرح مسافرت و اقامت جیمز باست است. او این اثر را در سال (۱۸۸۴م) پس از مراجعت به کشورش نوشت. در این کتاب، اوضاع اجتماعی و حال و هوای حاکم بر شهرها و روستاهای ایران و نیز قحطی رخ داده در آن ایام روایت شده است. برخورد او با حاکمان و مردم معمولی در مناطق مختلف تا حدی خواندنی و درخور توجه است. باست علاوه بر گزارش اداری، نظامی و مالی، اطلاعات مهم و ارزشمندی را از جغرافیای شهرها و مسیرهایی که خود از آن ها عبور کرده است (ارومیه، تبریز، سلطانیه، زنجان، قزوین، تهران، اصفهان، سنندج، سمنان، سبزوار، مشهد)، ارائه می دهد. همچنین تصویری از حرم مطهر امام رضا علیه السلام و توضیحاتی از این مکان مقدس می آورد که نظیرش تاکنون در هیچ یک از سفرنامه های سیاحان خارجی که ترجمه شده اند، مشاهده نشده است. او همچنین از وضع ترکمن های شرق دریای خزر بعد از جداشدن از ایران موضوعاتی را مطرح می کند. شایان ذکر است که این نویسنده با تاریخ ایران آشنایی نسبی دارد و منابع تاریخی این سرزمین را مطالعه کرده است و حتی پس از بازگشت به کشورش و نوشتن خاطراتش، حوادث و رخداد های ایران را رصد می کند و اشاراتی تلویحی به آن ها دارد. همسر باست اولین بانوی آمریکایی بوده که به تهران قدم گذاشته است.

در ترجمه کتاب حاضر، به خاطر اینکه متن از ادبیات قدیمی بوده،

کاستی‌هایی ممکن است وجود داشته باشد که طبیعتاً از دید انتقادی اهل تاریخ پنهان نخواهد ماند؛ ولی ارزش تاریخی این اثر و حتی ثبت داوری‌های نویسنده در آن، باعث اهمیت و درخور توجه بودن آن شده است. به گفته پرفسور حامد الگار (هم‌وطن این سیاح): «سفرنامه‌های سیاحان خارجی معمولاً در موضوعات مذهبی سودمند نیستند؛ زیرا اطلاعاتی که اینان درباره فعالیت‌های مذهبی و روحانیون آن تهیه کرده‌اند، به سبب تعصب، جهل و یا بی‌علاقگی صرف است.»

در ترجمه این کتاب جانب امانت را رعایت کرده و کوشیده‌ام که محتوا و سبک و سیاق نوشته اصلی تا حد ممکن حفظ شود. توضیحاتی که در متن میان دو قلاب [] و پای صفحه [م] گذاشته شده، از مترجم و بقیه از خود مؤلف است و سعی شده است که اسم اشخاص و مکان‌ها به صورت لاتین در پاورقی بیاید.

ترجمه این کتاب، شروع راهی طولانی است و به یقین خالی از اشتباه نبوده است. بنابراین از استادان فن، خوانندگان صاحب نظر و سایر بزرگواران درخواست می‌کنم هرگونه اشتباه و سهوی را که به نظرشان می‌رسد، یادآور شوند.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از خانواده خوب و مهربانم، به خصوص برادرم آقای علی فاضل بخششی به خاطر فراهم کردن محیط مناسب و همچنین همکارانم در مؤسسه فرهنگی و هنری کارنامک پارسی که در ترجمه متن انگلیسی مرا یاری دادند تشکر کنم. نیز بر خود واجب می‌دانم از زحمات همه کارکنان به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی) صمیمانه تشکر کنم که بدون همیاری آنان چاپ و نشر این کتاب میسر نبود.

سرانجام از استادان گروه تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر و تمامی استادان بزرگ تاریخ کشورم که خود خبر ندارند و شاید هم هیچ‌گاه خبردار نشوند که خواندن کتاب‌های آن‌ها الهامی برای بنده بوده است، قدردانی می‌کنم. یادشان گرامی و راهشان پر رهرو باد.

نوید فاضل بخششی

مشهد- ۱۳۹۶

«پیشگفتار»

واژه پرشیا را که اروپاییان معمولاً به کار می‌برند، برای ساکنان خود آن کشور آشنا نیست. ایرانیان به سرزمین خود ایران می‌گویند و ظاهراً این نام از واژه‌های آریا یا آریا گرفته شده است که بر همین اساس ایران و ایرانی هم داریم. واژه پرشیا را یونانی‌ها از واژه‌های فارس یا پارس که در حال حاضر یکی از ایالات ایران است، ساخته و به ما انتقال داده‌اند. کشور پرشیا به چندین عنوان نام‌گذاری شده که این عناوین فقط نمادین هستند؛ از جمله «سرزمین آتش»؛ به دلیل اینکه نشان دهنده آتش پرستی آن‌هاست، «سرزمین خورشید» بیانگر درخشش آفتاب است و احتمالاً به احترامی که برای خورشید قائل می‌شوند اشاره دارد، «سرزمین شیر و خورشید»؛ زیرا بر روی پرچم ایران خورشیدی با صورتی انسانی نقش بسته که از بالا به شیر

۱. دقیقاً مشخص نیست که اولین بار نام ایران به عنوان یک واحد سیاسی مجزا در اثر کدام یک از نویسندگان ایرانی آمده است؛ ولی در آثار رشیدالدین فضل‌الله همدانی بارها به عنوان ایران، ایرانیان، ایران زمین و ممالک ایران برخورد می‌کنیم [م].

چشم دوخته و این نماد عقل، معرفت، قدرت و عدالت است. ایرانیان عموماً کشور خودشان را «مملکت اثنی عشری» یا سرزمین دوازده تایی می نامند؛ یعنی دوازده امام از خاندان [امام] علی علیه السلام. کسانی که به این سرزمین سفر می کنند، می توانند اثرشگرف این نیروی مذهبی مرتبط به این نام را در مردم مشاهده کنند. مردم از تمامی اقشار و طبقات به نام امامان متوسل می شوند، درویش ها شب و روز نام آن ها را فریاد می زنند و گدایان با نام بردن امامان، طلب صدقه می کنند و آرامگاه های امامان بسیاری از مناطق کوه و دره را قداست می بخشد. در نتیجه اسم این کتاب را *سرزمین/ آئمه* گذاشتم که به نظر می رسد عنوان مناسبی است و به شاخص ترین ویژگی کنونی کشور اشاره دارد. در یازده فصل اول، سفرهای زیادی را شرح داده ام و اطلاعاتی را که به نظر جالب تر و مفیدتر بوده اند، بیان کرده ام. در پنج فصل باقی مانده سعی کرده ام به صورت مقایسه ای، اطلاعات به دست آمده از مسیر سفرم را در طول اقامت یازده ساله ام در ایران در اختیارتان بگذارم. بنابراین منبع اطلاعاتم، مشاهدات خود من هستند. تا اینجا کار هر موقع که نیاز بوده به گذشته مراجعه کنم، عمدتاً از نویسندگان پارسی الهام گرفته ام. این گزارش ها از سال ۱۸۷۱ م. شروع می شوند، اما هرگونه تغییری را که تا حدود سال ۱۸۸۴ م. در این کشور اتفاق افتاده، در بر می گیرد. با توجه به رسم الخط اسامی فارسی و عربی، من هم سعی کردم ساختارهای فارسی و عربی را رعایت کنم، هرچند که به نظر می رسد در بعضی موارد به صلاح نیست. سال هایی که این صفحات از آن ها سخن می گویند، سال هایی است که مهم ترین تغییرات ایران رخ داده و هدف من ثبت این وقایع و پرداختن به موضوعاتی بوده که گفته شده؛ اما برای گردشگران کمتر شناخته شده هستند یا اگر به فرض

محال خودشان بخواهند اشاره‌ای به این موضوعات بکنند، به صورت غلط آن‌ها را توصیف می‌کنند. به پیشنهاد ناشران، نویسنده نقشه‌ای را آماده کرده است که مسیرهای پیموده شده را نشان می‌دهد. در تهیه این نقشه، توجه ویژه‌ای به جزئیات مرزی شرق ایران شده است.

